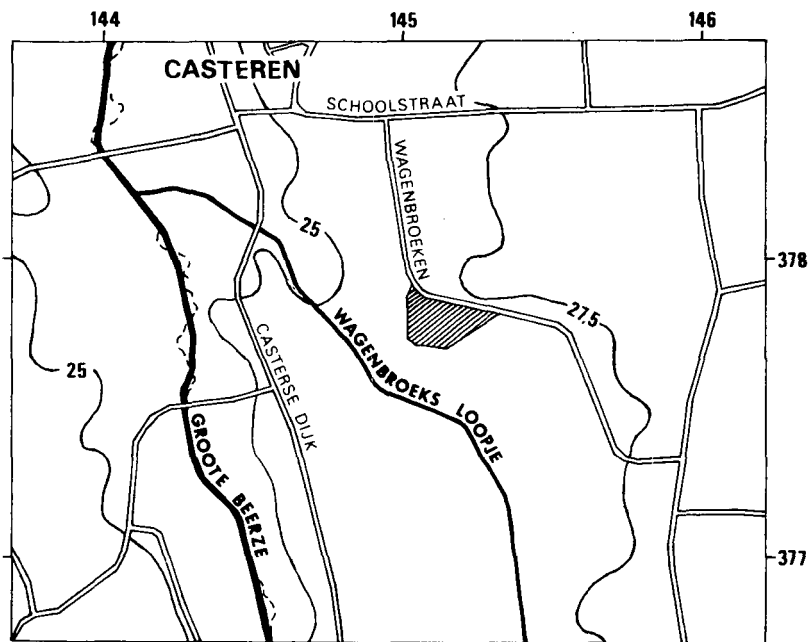

EEN DEKSELDOOSJE UIT DE LATE BRONSTIJD UIT CASTEREN, GEMEENTE HOOGELOON C.A. (N.BR.).

NICO ARTS

INLEIDING EN VONDSTOMSTANDIGHEDEN¹⁾

In 1968 werd er ten zuidoosten van het dorp Casteren (gemeente Hoogeloon c.a.) langs een weg genaamd de Wagenbroeken een akker ontgrond (figuur 1)²⁾. Het zand uit deze akker werd met vrachtwagens circa 400 meter ten noorden van de herkomst gebracht, waar het verwerkt werd in asfalt. Bij het ledigen van een van de vrachtwagens gevuld met het gele zand van de ontgronde akker, merkte een van de werknemers bij deze asfaltproductie, de heer H.C. Coolbergen uit Casteren, een voorwerp op dat met het zand van de vrachtwagen rolde. Dit voorwerp bleek een compleet geoord potje van aardewerk te zijn, waaraan zich donkere vette grond bevond. Bij het verwijderen van deze donkere vette grond braken de twee oortjes af. Ook in het potje bleek zich van deze donkere vette grond te bevinden. Na enig zoeken in het zand uit de vrachtwagen naar mogelijke andere voorwerpen, werd een fragment van een plat stuk aardewerk gevonden, hetgeen het dekseltje van het potje bleek te zijn. Verder werden er in dit zand nog een aantal houtrestanten opgemerkt. Het zand uit de vrachtwagen was afkomstig van een plaats in de

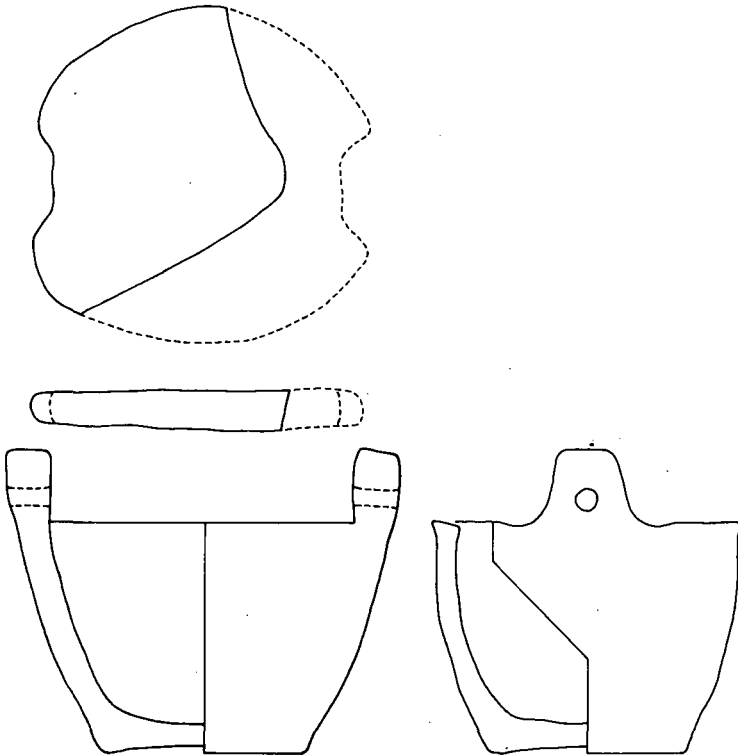
1. Topografische ligging van de vindplaats van het Casterse dekseldoosje (gearceerd). Schaal 1:25.000. Tekening: Nico Arts.

ontgronde akker waar een cirkelvormige structuur waargenomen werd. Deze cirkelvormige structuur bestond uit donkere vettige grond, waaromheen zich verticaal in de grond en tegen elkaar staande houten palen bevonden. Deze cirkelvormige structuur had een doorsnede van twee of meer meter. Het potje en het dekseltje werden in 1974 door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek gerestaureerd ten behoeve van een tentoonstelling in Museum 't Oude Slot te Veldhoven, sinds 1977 worden ze weer bewaard door H.C. Coolbergen te Casteren.

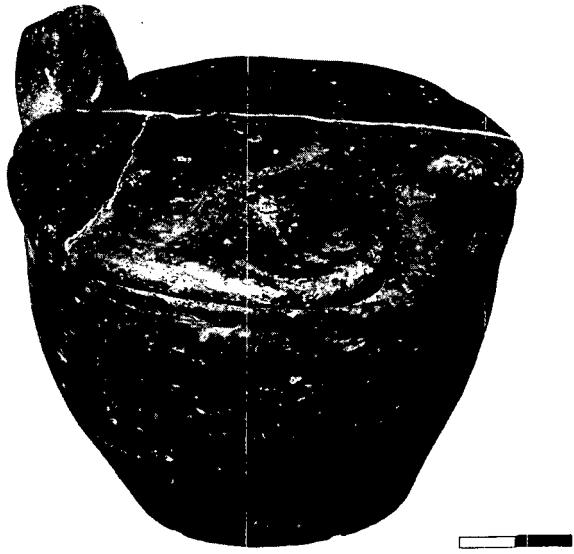
BESCHRIJVING

Het potje en het dekseltje (figuur 2, 3 en 4) zijn beide vervaardigd van een fijnkorrelig donkerkleurig aardewerk. Dit aardewerk is verschaald met fijn kwartsgruis.

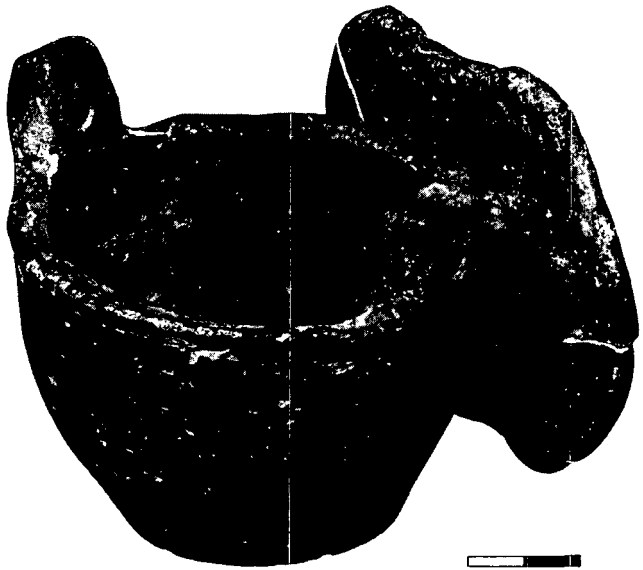
Het potje is emmervormig, de rechthoekige oortjes staan loodrecht op de rand. Van boven gezien is het potje enigszins ovaalvormig, met de grootste doorsnede tussen de oortjes. De rand is afgeplat en loopt schuin naar binnen. De bodem is onder iets concaaf. Een groot deel van het oppervlak van de

2. Gerestaureerd dekseltje met daaronder de doorsnede ervan; en de voorkant met daarlangs de zijkant van het potje. Schaal 1:2. Tekening: Nico Arts.

3. *Het potje met daarop het dekseltje. Schaal 1:1. Foto: Jan Pauplit, Instituut voor Prehistorie Leiden.*

4. *Het potje in geopende toestand. Schaal 1:1. Foto: Jan Pauplit, Instituut voor Prehistorie Leiden.*

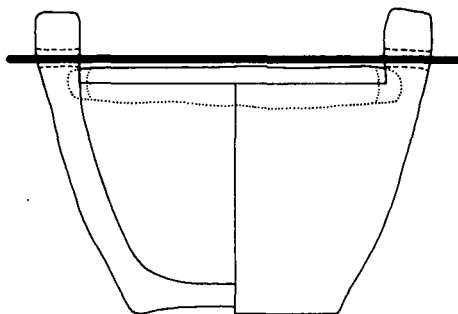
buitenwand, rand en binnenwand is glanzend zwart gepolijst. Het potje heeft een inhoud van circa 170 cm³, en is met oortjes 82 mm hoog, zonder oortjes 62 mm. De doorsnede van de bodem bedraagt 53 mm, op de rand is deze 101 mm (bij de oortjes) en 82 mm. De wanddikte is gemiddeld 8 mm.

Het dekseltje meet na de restauratie 89 x 90 mm, de dikte is maximaal 11 mm. Ook het oppervlak van het dekseltje is grotendeels glanzend zwart gepolijst.

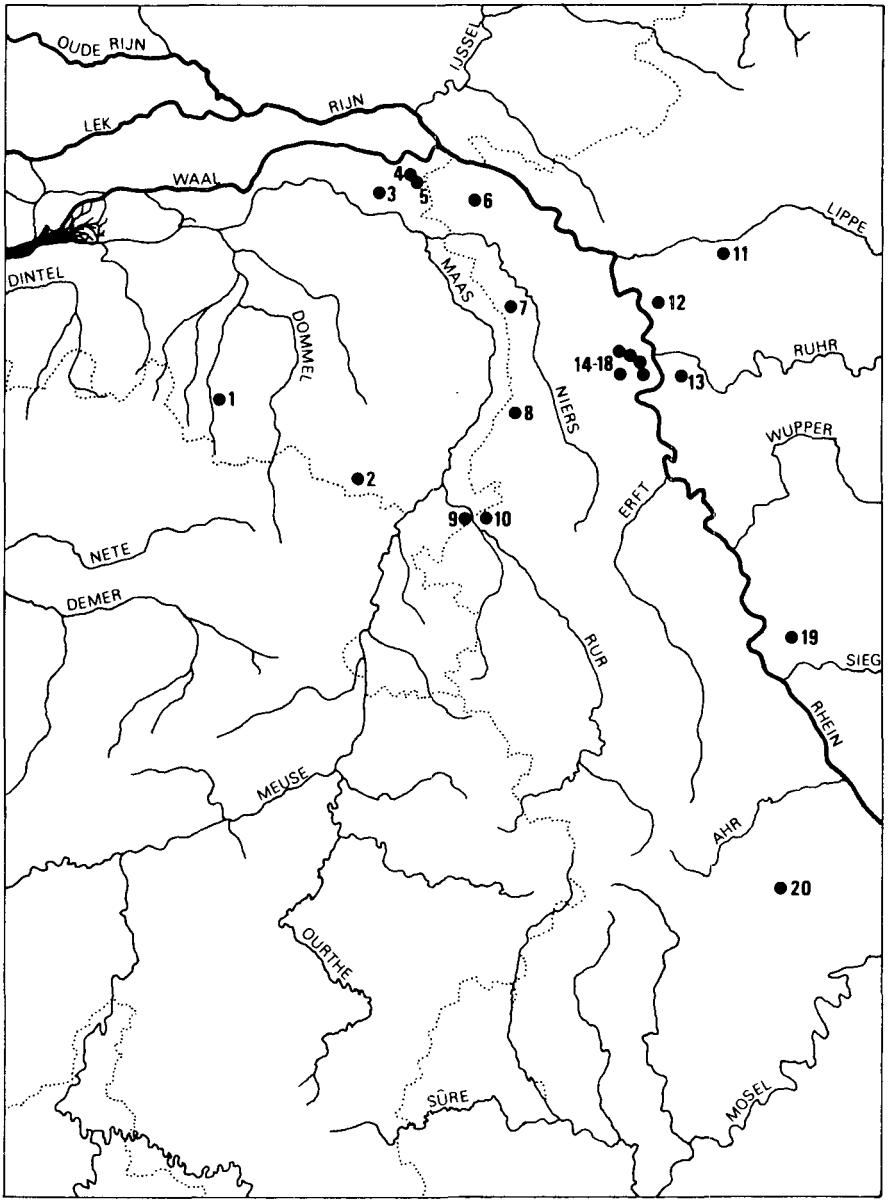
PARALLELEN EN DATERING

Het potje uit Casteren moet samen met het dekseltje gerekend worden tot een type aardewerk dat dekseldoos genoemd wordt. Onder dit type aardewerk verstaat Desittere (1968: 31) „een licht afgerond tot afgeknot conisch bakje, soms ook vierkantig van doorsnede, en met twee of vier doorboorde lappen. Het doosje wordt boven afgesloten door een overlans gepleufd plaatje, het dekseltje. Door een gleuf in het dekseltje en de doorboorde lappen van de doos zelf werd vermoedelijk een houten stift gestoken, waardoor de deksel op zijn plaats werd gehouden”. Het dekseltje van Casteren wijkt af van Desittere's omschrijving omdat het niet overlans gepleufd is. Ondanks het gemis van een dergelijke gleuf, kan het dekseltje toch vast op het potje bevestigd worden (figuur 5).

Dekseldoosjes behoren tot de meest typische aardewerkvormen van de Nederrijnse late Bronstijd (Verwers 1969: 21), en zijn vaak geassocieerd met Kerbschnittaardewerk (Desittere 1968; Kersten 1948). Het verspreidingsgebied van dekseldoosjes ligt langs de Rijn, van Zwitserland tot in de Nederrijnse laagvlakte (Kersten 1948: 22). Volgens Desittere kunnen dekseldoosjes gedateerd worden in Ha A (alleen sporadisch in Zuid-Duitsland en in Zwitserland), Ha B (de meeste dekseldoosjes) en in Ha C/D (sporadische uitlopers), dus respectievelijk de midden Bronstijd, late Bronstijd en vroege IJ-zertijd. In de Nederrijnse laagvlakte moeten dekseldoosjes gedateerd worden vanaf het voorkomen van de vroegste urnenvelden tot minstens het einde van Ha B (Desittere 1968: 33), hetgeen overeenkomt met de datering van Kerbschnittaardewerk (Kimmig 1970: 46).

5. Het dekseldoosje in gesloten toestand. De dikke zwarte lijn geeft het denkbeeldige staafje aan dat het dekseltje op het potje klemt. Schaal 1:2. Tekening: Nico Arts.

6. *Verspreiding van dekseldoosjes in de Nederrijnse laagvlakte (naar Desittere 1968 en Kersten 1948). De nummering is dezelfde als die in de bijlage. Tekening: Nico Arts.*

Van de 19 door Desittere en Kersten genoemde andere dekseldoosjes uit de Nederrijnse laagvlakte (zie de bijlage en figuur 6) zijn er 7 afkomstig uit graven, terwijl van de overige 12 niet bekend is waaruit ze afkomstig zijn. Bijna alle negen grafvondsten zijn geassocieerd met ander aardewerk, meestal is dit Kerbschnittaardewerk.

Soms komt er versiering voor op dekseldoosjes, zoals op die van Keppeln (nr. 6 van de bijlage), Kaldenkirchen (nr. 8) en Duisburg-Wedau (nr. 13); de tweede hiervan heeft overigens Kerbschnittversiering.

SAMENVATTING EN CONCLUSIES

Het potje uit Casteren moet door zijn typische vorm in de late Bronstijd gedateerd worden. Ondanks de overeenkomsten met de andere Nederrijnse dekseldoosjes wijkt het potje van Casteren wat de vorm betreft af door de vierkantige en zwaar uitgevoerde oortjes ³⁾. Overigens bestaan er talrijke metrische variaties en variaties in vorm en in versieringsmotieven tussen de verschillende dekseldoosjes ⁴⁾. Merkwaardig is dat noch Desittere, noch Kersten dekseltjes afbeelden, ofschoon ze er beiden wel over spreken.

Dekseldoosjes lijken in het algemeen, voor zover de vondstomstandigheden bekend zijn, samen te hangen met het grafritueel van de late Bronstijd. Echter, ook hierop wijkt het Casterse exemplaar af van de andere. De vondstomstandigheden lijken erop te wijzen dat het dekseldoosje uit een cirkelvormige structuur komt, die volgens de beschrijving veel lijkt op een waterput ⁵⁾. Overigens zou deze eventuele waterput dan wijzen op een nederzetting uit de late Bronstijd. Het is daarom jammer dat er niet systematisch gezocht werd naar andere vondsten of grondsporen. De recente breuken van het dekseltje en het dicht bijeen vinden van het potje en het dekseltje zouden erop kunnen wijzen dat het dekseldoosje zich in gesloten toestand in de grond bevond ⁶⁾.

Bijlage: Dekseldoosjes in de Nederrijnse laagvlakte

(Voor de verspreiding zie figuur 6)

1. *Casteren*, gemeente Hoogeloon (provincie Noord-Brabant).
2. *Weert* (provincie Limburg).
Bron: Kersten 1948: 78
Vondstomstandigheden en depôt:?
3. *Wijchen* (provincie Gelderland).
Bron: Kersten 1948: 78
Vondstomstandigheden: ?
Depôt: Oudheidkundig Museum Frans Bloemen, Wijchen.
4. *Hoenderberg*, Nijmegen (provincie Gelderland).
Bron: Desittere 1968: figuur 54 nr. 1.
Vondstomstandigheden: Bij het opgraven bevond zich een „koperen” hengseltje aan het potje, dat verloren is gegaan ⁷⁾.
Depôt: Rijksmuseum G.M. Kam, Nijmegen (inventarisnummer A. 16).

5. *Hoenderberg* (Nijmegen (provincie Gelderland)).
Bron: Desittere 1968: figuur 54 nr. 2.
Vondstomstandigheden: ?
Depôt: Rijksmuseum G.M. Kam, Nijmegen (inventarisnummer A. 17).
6. *Keppeln* (Kreis Kleve).
Bron: Kersten 1948: Tafel 4 Abb. 1.
Vondstomstandigheden: Uit een graf, samen met 1 andere pot.
Depôt: ?
7. *Twisteden* (Kreis Geldern).
Bron: Kersten 1948: 78
Vondstomstandigheden en depôt: ?
8. *Kaldenkirchen* (Kreis Kempen-Krefeld).
Bron: Kersten 1948: 78; Tafel 5 Abb. 2.
Vondstomstandigheden: Uit een graf, samen met 1 andere pot.
Depôt: ?
9. *Vlodrop* (provincie Limburg).
Bron: Desittere 1968: figuur 68 nr. 5; Kersten 1948: 78.
Vondstomstandigheden: Uit een graf, samen met 1 andere pot.
Depôt: Bonnefantenmuseum Maastricht, inventarisnummer 193.
10. *Birgelen-Rosenthal* (Kreis Geilenkirchen-Heinsberg).
Bron: Kersten 1948: 78; Tafel 5 Abb. 2.
Vondstomstandigheden: Uit een graf, samen met 1 andere pot.
Depôt: ?
11. *Dorsten* (Kreis Recklinghausen).
Bron: Kersten 1948: 78
Vondstomstandigheden en depôt: ?
12. *Walsum-Bremmekamp* (Kreis Dinslaken).
Bron: Kersten 1948: 78.
Vondstomstandigheden en depôt: ?
13. *Duisburg-Wedau*.
Bron: Desittere 1968: figuur 32 nr. 4; Kersten 1948: 78.
Vondstomstandigheden en depôt: ?
14. *Budberg* (Kreis Moers).
Bron: Desittere 1968: figuur 29 nr. 3.
Vondstomstandigheden: Uit een graf, samen met enkele andere potten en wat brons.
Depôt: ?
15. *Budberg* (Kreis Moers).
Bron: Desittere 1968: figuur 29 nr. 6.
Vondstomstandigheden: Uit een graf (enige vondst uit dit graf).
Depôt: ?
16. *Moers* (Kreis Moers).
Bron: Kersten 1948: 78
Vondstomstandigheden en depôt: ?

17. *Utfort* (Kreis Moers).
Bron: Kersten 1948: 78.
Vondstomstandigheden en depôt: ?
18. *Repelen-Baerl* (Kreis Moers).
Bron: Kersten 1948: 78.
Vondstomstandigheden en depôt: ?
19. *Wahn-Scheuerbusch* (Kreis Rhein.-Berg.).
Bron: Kersten 1948: 78.
Vondstomstandigheden en depôt: ?
20. *Gering-Kehrig* (Kreis Mayen).
Bron: Kersten 1948: 78; Desittere 1968: figuur 5 nr. 6.
Vondstomstandigheden: Uit een graf.
Depôt: ?

Noten

- 1) De vondstomstandigheden werden medegegeeld door de heer H.C. Coolbergen, Casteren.
- 2) Topografische plaatsaanduiding van het midden van deze akker: (51 C) 145.13 x 377.78
- 3) Alle andere Nederrijnse dekseldoosjes hebben oortjes die rond van vorm en minder zwaar uitgevoerd zijn.
- 4) Nederrijnse dekseldoosjes variëren in hoogte van circa 35 mm tot circa 90 mm, terwijl de maximum doorsneden variëren van circa 50 mm tot circa 100 mm (afmetingen naar de tekeningen in Desittere 1968). De bodem kan zowel plat als concaaf zijn, en het aantal oortjes is meestal 2, het dekseldoosje van Keppeln (nr. 6 in de bijlage) heeft echter 4 oortjes. De meeste dekseldoosjes zijn onversierd, de wel versierde dekseldoosjes hebben Kerbschnitt- of groevenversiering, of een combinatie hiervan.
- 5) Als dit een waterput zou kunnen zijn, dan is dit wel een omvangrijke (doorsnede: 2 of meer meter).
- 6) Voor hun hulp bij het in stand komen van dit artikeltje ben ik dank verschuldigd aan Drs. P.W. van den Broeke, Instituut voor Prehistorie Leiden; H.C. Coolbergen, Casteren; A.M. Gerhartl-Witteveen, Rijksmuseum G.M. Kam, Nijmegen; Jan Pauptit, Instituut voor Prehistorie Leiden; en Nico Roymans, Bladel/Amsterdam.
- 7) Volgens de inventaris van Rijksmuseum G.M. Kam te Nijmegen (schriftelijk medegegeeld door A.M. Gerhartl-Witteveen).

Literatuur:

- Desittere, M., 1968. *De Urnenveldencultuur in het gebied tussen Neder-Rijn en Noordzee*. Brugge: De Tempel (2 delen).
- Kersten, W., 1948. Die niederrheinische Grabhügelkultur. Zur Vorgeschichte des Niederrheins im 1. Jahrtausend v. Chr. In: *Bonner Jahrbücher* 148, 5-80.
- Kimmig, W., 1970. Zur Frage der Urnfelderkultur am Niederrhein. Bemerkungen zu Marcel Desittere „De Urnenveldencultuur in het gebied tussen Neder-Rijn en Noordzee”. In: *Helinium* 10, 39-51.
- Verwers, G.J., 1969. The Beginning of the Late Bronze Age in the Lower Rhine Area. In: *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 19, 17-25.